

Arkadiusz Indraszczyk

Central European Federalists - Federaliści Europy Środkowej wobec integracji europejskiej

Doctrina. Studia społeczno-polityczne 10, 83-101

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

-
- Jaczyński S., *Jeniecki obóz oficerski w Kozielsku*, [w:] *Obozy jenieckie NKWD IX 1939-VIII 1941*, red. nauk. S. Jaczyński, Warszawa 1995.
- Jaczyński S., *Ocaleni od zagłady. Losy oficerów polskich ocalałych z masakry katyńskiej*, Warszawa 2012.
- Jaczyński S., *Z internowania w niewolę. Polscy oficerowie przejęci przez NKWD z obozów na Litwie i Łotwie (czerwiec 1940 – lipiec 1941)*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, 2007, nr 4.
- Jaczyński S., *Zagłada oficerów Wojska Polskiego na Wschodzie: wrzesień 1939-maj 1940*, Warszawa 2006.
- Jēkabsons Ē., *Internowanie żołnierzy polskich na Łotwie 1939-1940*, [w:] *Internowanie żołnierzy w latach II wojny światowej*, red. nauk. T. Dubicki, T. Panecki, Tarnowskie Góry 2004.
- Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 1, *Jeńcy niewypowiedzianej wojny, sierpień 1939-marzec 1940*, Warszawa 1995.
- Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2, *Zagłada, marzec-czerwiec 1940*, Warszawa 1998.
- Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 3, *Losy ocalałych, lipiec 1940-marzec 1943*, Warszawa 2001.
- Katyń. Relacje, wspomnienia, publicystyka, wstęp i oprac.* A.L. Szcześniak, Warszawa 1989.
- Lebiediewa N., *Katyń: zbrodnia przeciwko ludzkości*, wstęp A. Ajnenkiel, Warszawa 1997.
- Miednoje. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, t. 2, Warszawa 2006.
- Młynarski B., *W niewoli sowieckiej*, Londyn 1974.
- Odziemczyk J., *Śladami ludobójstwa. Katyń, Charków, Twer – powiat Sokołów Podlaski 1940-2011*, Sokołów Podlaski 2011.
- Ostaszków-Kalinin-Miednoje*, oprac. Z. J. Peszkowski, S. Z. Zdrojewski, Łódź-Warszawa-Orchard Lake 1999.
- Peszkowski Z., *Wspomnienia jeńca z Kozielska*, Wrocław 1989.
- Peszkowski Z.J., Zdrojewski S.Z., *Kozielsk – Kosogory – Katyń*, Łódź-Orchard Lake 1999.
- Rutkowski J., *Wspomnienia byłego jeńca wojennego 1939-1940*, „Łambinowicki Rocznik Muzealny” 1996, t. 19.
- Siemienas J., *Byłem jeńcem Ostaszkowa*, „WPH” 1991, nr 1.
- Słowa tęsknoty: zachowane listy jeńców Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska*, oprac. E. Gruner-Żarnoch, M. D. Wołągiewicz, Szczecin 1996.
- Swianiewicz S., *W cieniu Katynia*, Warszawa 1990.
- Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów*, z przedmową W. Andersa, Londyn 1982.
- Żaroń P., *Obozy jeńców polskich w ZSRR w latach 1939-1941*, Warszawa 1994.

Arkadiusz Indraszczyk

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego

Central European Federalists – Federaliści Europy Środkowej wobec integracji europejskiej

Abstract: Central European federalists gathered in Central European Federal Youth Movement (CEFYM) and Central European Federalists (CEF) propagated throughout the period of its existence the plan of federalization of Europe. Under the influence of stagnation in the work of integration in the fifties and sixties adopted a model of integration of “Europe Homelands” presented by Charles de Gaulle, and based on a confederation of sovereign states. Recognize the Confederacy as a desirable and natural step on the way to the federation. They believed, moreover, that within the European confederation may be closer ties – such as federations, such as central Europe. Own program federalists presented in spite of historical and political events. Do not succumb to their efforts, because they thought they were guilty of their peoples and homelands. Adhered to the principle that “Victory refer only to those who have attended the organized effort, well – thought-out plan and persistence in its execution”, and that they can not settle on their own lives, to ensure a well-being, because they have to think about their child.

Keywords: Central European Federal Youth Movement, Central European Federalists, European integration, federation of the Central and East Europe.

Słowa kluczowe: Central European Federal Youth Movement, Central European Federalists, integracja europejska, federacja Europy Środkowej i Wschodniej.

Projektowanie integracji europejskiej – czyli jednoczenia co najmniej dwóch państw europejskich w jeden organizm polityczny lub gospodarczy – rozpowszechnione zostało po wybuchu II wojny światowej. Wcześniej integracją zajmowali się nieliczni politycy, myśliciele, wizjonerzy. Do września 1939 r. opracowanych zostało bardzo wiele koncepcji, projektów integrowania państw europejskich, jednakże kwestia ta pozostawała raczej elitarną niż powszechną. Dopiero upadek państw pokonanych przez hitlerowską III Rzeszę, uzależnienie polityczne innych oraz aneksje republik bałtyckich przez Związek Radziecki sprawiły, że nastąpiła zmiana postrzegania problematyki integracyjnej. Integracja nie była już tylko marzeniem, ale stała się podstawowym postulatem dla większości polityków, partii politycznych w kwestii organizacji powojennych stosunków międzynarodowych¹. Szczególnego znaczenia nabrała dla reprezen-

¹ Na temat idei, koncepcji i pomysłów integrowania państw europejskich zob. K. Łastawski, *Od idei do integracji europejskiej. Od najdawniejszych idei do Unii 25 państw*,

tantów państw środkowoeuropejskich, znajdujących się pomiędzy Niemcami a ZSRR, którzy przebywali na emigracji. I mimo, że z gruzów wojennych nie narodziła się zjednoczona Europa a powstała Europa podzielona żelazną kurtyną, to dla wielu środkowoeuropejskich emigrantów integracja nadal stanowiła podstawowy cel działania i uznawana była za jedyną możliwość zarazem i zjednoczenia politycznego kontynentu i odzyskania suwerenności przez państwa uzależnione od ZSRR².

Jednym z takich ugrupowań był Ruch Młodych Federalistów Europy Środkowej [*Central European Federal Youth Movement, CEFYM*], z którego w 1959 r. wykształciła się organizacja o nazwie Federaliści Europy Środkowej [*Central European Federalists, CEF*]. W praktyce było to przekształcenie CEFYM w CEF, o czym świadczy zachowanie tej samej struktury organizacyjnej oraz składu członkowskiego i obsady personalnej władz organizacji. Wprawdzie CEFYM nie uległ likwidacji a pozostał młodzieżówką CEF, jednakże niemal zniknął z zachowanej dokumentacji oraz informacji prasowych. Za przyczynę przekształcenia można wskazać: starzenie się członków CEFYM – trudno było im utrzymywać nadal, że są ruchem młodzieżowym. Ponadto ruch młodzieżowy mógł być postrzegany jako działalność o mniejszym znaczeniu. Zmiana nazwy, do czego w istocie sprawdzało się przekształcenie, wyraźnie miała na celu podniesienie prestiżu organizacji, a tym samym zwiększenie jej atrakcyjności dla potencjalnych członków lub współpracowników oraz poszerzenie wpływów w oddziaływaniu na społeczność emigracyjną i zachodnioeuropejską. Hasła integracji głoszone być miały od tego czasu nie przez „młodzież” z natury impulsywną, ale przez doświadczonych polityków i działaczy. Z tych powodów obie te organizacje traktowane są jako jedna, która w 1959 r. uległa przekształceniu.

CEFYM utworzony został w kwietniu 1948 r. w Londynie przez grupę studentów, pochodzących z państw Europy Środkowej i Wschodniej: m.in. przez Anzelma Jerzego Cydzika³, K. Mochlińskiego, J. Opolskiego, J. Krok-Paskowskiego. Ruch przedstawiał się jako pierwsza młodzieżowa organizacja,

Warszawa 2004, s. 60-70; E.A. Mierzwa, *Geneza idei Unii Europejskiej (Polskie inicjatywy)*, Piotrków Trybunalski 2011, s. 13-77.

² Zob.: S. Łukasiewicz, *Polacy w europejskim ruchu federalnym po II wojnie światowej*, Warszawa 2005; tenże, *Trzecia Europa. Polska myśl federalistyczna w Stanach Zjednoczonych 1940-1971*, Warszawa-Lublin 2010; M.S. Wolański, *Europa Środkowo-Wschodnia w myśli politycznej emigracji polskiej 1945-1975*, Wrocław 1996.

³ Anzelm Jerzy Cydzik „Jeż” (1921-1979), publicysta, działacz społeczny i polityczny, działacz ludowy; w czasie II wojny światowej żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego, walczył w pułku „Baszta”, w batalionie „Bałtyk”, w kompanii B-3 – III plutonie; po wojnie na emigracji politycznej w Wielkiej Brytanii; członek PSL na emigracji, członek RN PSL; współorganizator Ruchu Młodych Federalistów Europy Środkowej, wieloletni sekretarz naczelny CEFYM, później Federalistów Europy Środkowej, współorganizator i później redaktor pisma „European Press”, zwolennik integracji europejskiej.

propagująca idee federalizacji Europy, która powstała po II wojnie światowej. Postrzegany był również jako młodzieżówka londyńskiego Klubu Federalnego⁴. Struktury CEFYM przedstawiały się następująco: Zgromadzenie Generalne, Rada CEFYM, Komitet Wykonawczy, podkomitety do różnych problemów, oddziały CEFYM. Siedziba główna mieściła się w Londynie. Oddziały mogły być tworzone we wszystkich niekomunistycznych państwach. Członkiem CEFYM mogła zostać każda młoda osoba, pochodząca z jakiegokolwiek państwa Europy Środkowej, która spełniała następujące warunki: zgadzała się z głównymi celami i działalnością organizacji; przedstawiła pisemną aplikację wraz z podpisem dwóch członków CEFYM oraz poparciem grupy narodowej; nie była wcześniej członkiem organizacji komunistycznych lub faszystowskich⁵.

Do głównych celów organizacji należało:

- ✓ jednoczenie młodych mężczyzn i kobiet pomiędzy 16 a 35 rokiem życia z państw Europy Środkowej do walki o utworzenie Federacji Europy Środkowej i do walki o jedność Europy Środkowej w walce o wolność i wyzwolenie spod komunistycznego jarzma;
- ✓ utrzymywanie idei budowania Zjednoczonej Europy i Rządu Światowego na zasadzie federacji regionalnej;
- ✓ propagowanie poprzez prasę, publiczne spotkania, radio, kulturalne i społeczne przedsięwzięcia idei federacji;
- ✓ badanie federalnych i innych problemów związanych z regionem Europy Środkowej;
- ✓ współpracowanie z innymi organizacjami o podobnych celach, takich jak: Rada Wolnej Młodzieży Europy Środkowej i Wschodniej [*Council of Free Central and Eastern European Youth*], [*Federal Central European National Organisations*], Unia Federalna [*Federal Union*], Europejska Federacja Młodzieży [*European Federalist Youth*], Europejska Kampania Młodzieży [*European Youth Campaign*], Stowarzyszenie Rządu Światowego [*World Government Asscc.*] i inne⁶.

Wytyczone cele CEFYM zamierzał osiągnąć przede wszystkim poprzez informowanie świata o sytuacji w państwach „ujarzmionych” przez komunistów, propagowanie idei federacji, wykorzystując do tego wszelkie możliwe okazje. Było to wydawanie własnego periodyku „European Press”, organizacja spotkań i konferencji. Członkowie CEFYM dużą wagę przywiązywali do współpracy z innymi, podobnymi organizacjami. Miało to pokazywać rozległość ru-

⁴ A.J. Cydzik, *Trzy ośrodki federalistów polskich*, „European Press”, May – June – July – August 1968, s. 15; tenże, *20th Anniversary Meeting*, tamże, s. 18.

⁵ *Report of CEFYM'S secretary (Mr. A.J. Cydzik)*, „European Press. Bulletin of CEFYM” VIII 1955, s. 11; *Statutory Commission*, tamże, s. 14-15.

⁶ Tamże, s. 14.

chu federalnego w Europie, ale także i „wszechstronne” poparcie dla idei federacji.

Ze zrozumiałych względów jednym z ważniejszych pionów działalności było informowanie świata o wydarzeniach i życiu w państwach „ujarzmionych” przez komunistów, a najważniejszym celem organizacji było oczywiście doprowadzenie do oswobodzenia, niepodległości i suwerenności państw położonych za tzw. żelazną kurtyną.

W kwestii integracji europejskiej CEFYM uważał, że przyszłość Europy leży w jej sfederowaniu. Bardzo dużą wagę środkowoeuropejscy federaliści przykładali do Deklaracji Wolności zwanej też deklaracją filadelfijską z 1951 r.⁷ Często cytowali jej 10 paragraf, w którym zawarto następującą treść: „Narody Europy Środkowej pragną ustanowienia między sobą silnej unii federalnej i wzięcia udziału, jako część, w tworzeniu Europy Zjednoczonej”⁸.

Ruch przede wszystkim wypowiedział się na temat tworzenia federacji Europy Środkowej (od 1955 r. zaczęto używać sformułowania Europa Środkowa i Wschodnia). W jej skład powinny wejść wszystkie państwa położone pomiędzy

⁷ Deklaracja wolności [*Declaration of Liberation*], nazywana też deklaracją filadelfijską od miejsca jej podpisania, podpisana 11.02.1951 r. Dokument ten był wynikiem zjazdu ok. 200 przedstawicieli emigracji z państw Europy Środkowej i Wschodniej, zorganizowanego przez Amerykanów, celem wypracowania wspólnej postawy, a także zawiązania współpracy. W Deklaracji mówiono o celach i zasadach wyzwolenia narodów, znajdujących się w sowieckiej strefie wpływów. Kwestia integracji poruszona została w jej 10 punkcie. Postulowano w nim konieczność zawiązania federacji narodów Europy Środkowej i Wschodniej oraz o wzięciu udziału w budowie „Zjednoczonej Europy”. Federacja miała opierać się na poszanowaniu odrębnych wartości każdego z wchodzących do niej narodów. *Deklaracja Wolności*, „Jutro Polski” nr 4 (193), 25.02.1951, s. 2. Warto też zauważyć, że ukrytym celem administracji amerykańskiej było przygotowanie gruntu pod narzucenie środkowoeuropejskim emigrantom instytucji spajającej ich, quasi parlamentu, zrzeszającego politycznych przedstawicieli emigracji nominowanych przez administrację USA. Udało się to Amerykanom tylko połowicznie, emigranci bowiem ubiegli ich w tych działaniach, organizując się sami. W efekcie powstało Zgromadzenie Europejskich Narodów Ujarzmionych. Zob. m.in.: P. Stanek, *Powstanie i działalność Zgromadzenia Europejskich Narodów Ujarzmionych (ACEN) w świetle Archiwum Feliksa Radomskiego*, [w:] *Prace uczestników studium doktoranckiego 9. Historia*, red. A. Filipczak-Kocur, Opole 2007 (autor korzystał z elektronicznej wersji artykułu udostępnionej przez P. Stanka); S. Korboński, *W imieniu Polski Walczącej*, Londyn 1963, s. 77-93; P. Machciewicz, *Emigracja w polityce międzynarodowej*, Warszawa 1999, s. 99.

⁸ „The Central European Nations desire to establish among themselves a strong federal union and to take part in the creation of the United Europe”. A.J. Cydzik, *Power Politics by Federation of Free East-Central Europeans*, „European Press”, December – January – February – March 1966, s. 30.

Niemcami a Związkiem Radzieckim⁹ i między Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym. Przy czym uważano, że granice Rosji należy cofnąć i oddzielić od niej republiki bałtyckie (Estonia, Litwa, Łotwa) oraz utworzyć suwerenne państwa Białorusi i Ukrainy¹⁰. Koncepcja ta nie była oryginalna. Nawiązywała do przedwojennych i wojennych idei Międzymorza, trójkąta ABC, częściowo do idei federacyjnej Józefa Piłsudskiego.

Tak powstała Federacja Europy Środkowej miała być partnerem dla Federacji Europy Zachodniej. W przyszłości obie miały współpracować i prowadzić do powstania Państw Federalnych Europy [*Federal Europe States*]. Na początku lat pięćdziesiątych uważano nawet, że federacja środkowoeuropejska winna powstać jako pierwsza, a w ślad za nią – federacja zachodnia¹¹. Założenie to było dość dziwne, i chyba oparte wyłącznie na panującym jeszcze w tym czasie przekonaniu, że niebawem dojdzie do militarnej rozprawy demokratycznego Zachodu z komunistycznym ZSRR. Kiedy założenia te okazały się płonne, w myśli środkowoeuropejskich federalistów na dobre zagościł bardziej prawdopodobny scenariusz federalizacji Europy. Jedność Europy Zachodniej miała być najlepszą drogą do uzyskania wolności i jedności Europy Wschodniej. Cała zaś zjednoczona Europa miała być najlepszym gwarantem trwałego i powszechnego pokoju na świecie¹².

CEFYM i później CEF zgodzał się co do tego, że integracja winna przybrać formę federacji. Jednakże nie zajmowano się szczegółowym ułożeniem jej zasad. Lakonicznie stwierdzano, że konstytucyjny porządek wspólnoty powinien być oparty na zasadach federalnych. Mówiono o równości wszystkich członków.

W stosunku do powstałych i rozwijających się Wspólnot Europejskich, uważano, że są początkiem tworzenia się federacji w Europie Zachodniej. Spodziewano się, że wkrótce idea ta zostanie zrealizowana. Kiedy okazało się inaczej, postulowano rozwój prac w kierunku urzeczywistnienia federacji¹³.

W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych w CEF doszło do niewielkiej zmiany poglądów w kwestii drogi do jedności Europy. Związane to było z poli-

⁹ Należy zaznaczyć, że na emigracji nazw ZSRR, Związek Radziecki niemal nie używano. Zazwyczaj Związek Radziecki określano jako: Rosja, Rosja Sowiecka, bądź odnosząc się do narodowości: Rosjanie, Sowiety. Były to określenia pejoratywne i sprowadzające wszystko do tego, iż w ZSRR rządzą Rosjanie, którzy ujarzmili inne narodowości.

¹⁰ G. Pop, *Communism and Federation*, „European-Press” nr 2, V 1951, s. 1; *Federation and Industrialisation of the Central European Countries*, tamże, nr 3-4, IX 1951, s. 4; *APPEAL*, „European Press. Bulletin of the Central European Federal Youth Movement”, 1953, s. 1-2.

¹¹ *Press Committee*, „European-Press” 1953, s. 4-5.

¹² A. Andoni, *Freedom through Unity*, „European Press” April – May – June 1964, s. 2.

¹³ *The Speakears*, b) Mr. A.J. Cydzik – *Secretary of CEFYM and Member of the Supreme Council of the Polish Peasant Party*, „European Press. Bulletin of CEFYM”, march 1959, s. 7; V. Vanguelov – *President of the Council of the Free Central European Youth in Paris and Member of the Bulgarian Agrarian Party*, tamże, s. 7.

tyką generała Charles'a de Gaulle'a, który postulował tworzenie „Europy Ojczyzn” budowanej na zasadach konfederacyjnych – a więc luźnego związku suwerennych państw. Konfederacja taka była przeciwieństwem federacji. Emigracyjni środkowoeuropejscy federaliści przyjęli pomysł de Gaulle'a jako jeden z etapów jednoczenia Europy. Przede wszystkim wyrażono przekonanie, że jedność europejska jest bezdyskusyjna i bezapelacyjna. Funkcjonująca Europejska Wspólnota Gospodarcza winna być jednym z elementów budowania tej jedności. Pomysł konfederowania Europy zamiast federowania przyjęto jako etap integracji. Argumentowano to m.in. tym, że jeżeli do zjednoczonej Europy miałyby wejść Wielka Brytania i inne państwa zachodnioeuropejskie, to musiałaby to być właśnie konfederacja. Taka forma znajdowała bowiem sojuszników wśród polityków tych państw, natomiast byli oni przeciwni idei federacji. Dalej uzasadniano, że konfederacja jest naturalnym etapem na drodze do jedności europejskiej, do federacji. Przytaczano na to argumenty historyczne, wskazując na historię i rozwój unii polsko-litewskiej, przemian w Rzeszy Niemieckiej w XIX w. Akcentowano w końcu, że i tak nie będzie zjednoczonej Europy bez państw Europy Wschodniej, okupowanych przez „sowiecką Rosję”. Przyjmując etap konfederacji za konieczny, apelowano jednak, aby był on traktowany właśnie jako etap, a nie efekt końcowy. W tym czasie nastąpić powinna fuzja interesów różnych stron, szczególnie dopracowana współpraca większych i małych państw. Po konfederacji winna jednakże nastąpić federacja jako ostateczna forma zjednoczonej Europy¹⁴.

Przedstawiając na łamach „European Press” de Gaulle'owską wizję Europy od Atlantyku po Ural, sekretarz generalny CEF A.J. Cydzik wskazywał na kilka istotnych elementów tego pomysłu. Aby spełniło się „marzenie” francuskiego prezydenta o Europie silnej, bez wpływów amerykańskich i sowieckich, musiały nastąpić dwa warunki: po pierwsze wszystkie kraje Europy Środkowej powinny być wolne, a Niemcy zjednoczone; po drugie Wielka Brytania i Środkowo-Wschodnia Europa (jako całość) powinny przystąpić do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG). Cydzik koncentrował się właśnie na tych dwóch założeniach. Wskazywał, że jeżeli Niemcy mają się zjednoczyć, to staną się największym państwem o największym potencjale gospodarczym. Rekomensować i bilansować to miała Europa Środkowo-Wschodnia, wolna i zjednoczona, która przystąpiłaby do „Europy de Gaulle'a”¹⁵.

Patrząc na konfederacyjną wizję Europy de Gaulle'a przez pryzmat wymogu wolnej i zjednoczonej Europy Środkowo-Wschodniej jako przeciwwagi dla zjednoczonych Niemiec, trzeba stwierdzić, że taki pomysł mógł podobać się emigrantom. Przybliżał czas wolności dla ich ojczyzn i narodów. Nic dziwnego,

¹⁴ A. Romer, *A Realistic Approach Towards European Unification*, „European Press” September-October-November 1964, s. 7.

¹⁵ A.J. Cydzik, *General de Gaulle's Europe from Atlantic to Urals*, tamże, September-October-November 1965, s. 29-30.

że w pomysłach de Gaulle'a nie dopatrywano się zaprzeczania idei federacji, a wręcz przeciwnie – upatrywano w nim praktyczny sposób wdrażania tejże federacji poprzez etapy jednoczenia Niemiec, Europy Środkowo-Wschodniej oraz konfederacji europejskiej. Później i tak początkowa forma konfederacji musiała, według działaczy CEF, ulec przekształceniu w federację.

W listopadzie 1965 r. na V Kongresie CEF przyjęto rezolucję w sprawach politycznych, w której podkreślono nową wizję Europy Zjednoczonej od Atlantyku po Ural, do której droga wiedzie przez Europę Środkowo-Wschodnią i Niemcy. Wyrażono też przekonanie, że Federacja Europy Środkowej jest formą rządu, która winna powstać z przyczyn rozwoju historycznego regionu oraz z aktualnej konieczności politycznej. Federacja ta, jako wolny region Europy, winna przystąpić do Wspólnoty Europejskiej¹⁶.

Koncepcja zjednoczonych Niemiec istniejących obok wolnej i zunifikowanej Europy Środkowej i Wschodniej, jako bezdyskusyjnych etapów a później części zjednoczonej Europy weszła na stałe do myśli CEF. Idea ta zresztą została podchwycona przez wszystkie środowiska emigracyjne oraz prointegracyjne. CEF udostępnił łamy swego periodyku dla tych, którzy chcieli pisać o tym problemie. Był to ciekawy i jednocześnie sprytny zabieg, ideę zjednoczonych Niemiec należało bowiem uzasadnić i przekonać od niej opornych – a takich wśród emigracji było, ze zrozumiałych powodów, bardzo wielu. Pokazanie, że nie tylko CEF, ale i inne ugrupowania i osobistości, tak środowisk i organizacji emigracyjnych, jak i w ruchu integracyjnym, również zgadzają się z tą ideą, miało na celu uwiarygodnienie myśli CEF, a także przedstawienie problemu jako aksjomatu możliwości federalizowania Europy. Na ten temat wypowiedali się więc m.in.: Georgi M. Dimitrov – sekretarz generalny Międzynarodowej Unii Chłopskiej, członek Ruchu Europejskiego, jeden z liderów Bułgarskiego Narodowego Związku Chłopskiego i Bułgarskiego Komitetu Narodowego¹⁷; Altiero Spinelli¹⁸ – współtwórca Manifestu z Ventotene, członek i założyciel Klubu Krokodyla, dyrektor Instytutu Spraw Międzynarodowych w Rzymie cytowany już Anzelm J. Cydzik¹⁹; Adam Romer – dyplomata polski, dziennikarz katolicki, dyrektor Gabinetu Premiera gen. Władysława Sikorskiego, honorowy prezydent CEF²⁰; Josef Lettrich – członek władz Międzynarodowej Unii Chłopskiej, lider Czechosłowackiej Republikańskiej Partii Agrarnej na emigracji²¹, Eugen Hinterhoff²²; Kar-

¹⁶ *Central European Federalists Congress Main Political Resolution*, tamże, s. 30.

¹⁷ G.M. Dimitrov, *German Unification and Liberation of Communists Captive Nations*, tamże, April-May-June 1967, s. 6.

¹⁸ A. Spinelli, *German unification*, tamże, s. 9-10.

¹⁹ A.J. Cydzik, *Germany and Central Europe in European Europe*, tamże, October- November-December 1966, s. 29-30; tenże, *Kryzys francuski*, tamże, May-June-July-August 1969, s. 15.

²⁰ A. Romer, *General De Gaulle's Vision*, tamże, June-July-August 1965, s. 7.

²¹ J. Lettrich, *German Unification and Liberation of Central Europe*, tamże, October-November-December 1966, s. 4-5.

lheinze Koppe – wiceprezydent Akcji Europejskich Federalistów²³; Vernon Dawson – sekretarz generalny Międzynarodówki Liberalnej²⁴; Ernst Wistrick, jeden z dyrektorów Ruchu Europejskiego²⁵.

Podzielając koncepcje unifikacji Niemiec, nie zapomniano o przeszłości i o tym, że to właśnie z winy hitlerowskich Niemiec Europa została podzielona, a jej połowę opanowała ideologia komunistyczna. Dostrzegano jednak gesty (np. Francji i polskiego duchowieństwa z 1965 i 1966 r.) zmierzające do pojednania. Akceptując je, jednocześnie zwracano uwagę, że zjednoczone Niemcy mogą potencjalnie znów stać się zagrożeniem dla Europy.

Po zjednoczeniu Niemcy ponownie stałyby się mocarstwem na skalę europejską, a obawiano się takiego rozwiązania. Na łamach periodyku CEF przedstawiono trzy hipotetyczne możliwości. 1. Niemcy wchodzą na drogę zbrojeń i wojny – w takim przypadku automatycznie powstałaby koalicja antyniemiecka złożona z państw otaczających Niemcy; 2. Niemcy razem z USA i Wielką Brytanią tworzą blok atomowy o nazwie Atlantyckie Siły Nuklearne [*Atlantic Nuclear Forces*] – w takim przypadku narasta zagrożenie wojną nuklearną, ale jednocześnie też wzrasta polityka równowagi pomiędzy Wschodem a Zachodem; 3 – Niemcy nawiązują współpracę z Rosją sowiecką, coś na wzór Rapallo z 1922 r. – w takim przypadku rozpoczyna się polityka równowagi między Niemcami a zachodnimi potęgami²⁶.

Analizując i propagując wizję de Gaulle'a, starano się wykazać jej zasadność poprzez analizę geopolityczną. Przedstawiano świat podzielony wpływami kilku mocarstw: ZSRR, USA, Chin z Japonią i krajów EWG [*Common Market Countries*]. Wykazywano, że ZSRR jest otoczony przez te światowe potęgi, ale tylko z Europą Zachodnią może podjąć współpracę i rozmowy, ponieważ tylko ta nie zagraża jego bezpieczeństwu ani nie chce rywalizować z nim o wpływy w Azji lub na świecie. Natomiast USA i Chiny oraz Japonia prowadziły właśnie taką rywalizację. Dlatego też tylko z Europą Zachodnią Związek Radziecki mógłby zawrzeć korzystne dla siebie porozumienie i podjąć współpracę. Warunkiem tego miało być jednak wyrażenie zgody przez ZSRR na zjednoczenie Niemiec oraz

²² E. Hinterhoff, *Is the German Problem Insolvable?*, tamże, December-January-February-March 1966, s. 27-28; tenże, *The Eternal Question of German Unification*, tamże, October-November-December 1966, s. 5-7.

²³ K. Koppe, *Central Europe in European Federation*, tamże, September-October-November 1965, s. 23.

²⁴ V. Dawson, *Reunification of Germany in European Europe*, tamże, October-November-December 1966, s. 8; tenże, *German Unification in Confederation of Europe*, tamże, April-May-June 1967, s. 8.

²⁵ E. Wistrick, *One Europe*, tamże, Winter 1974-1975, s. 12.

²⁶ A.J. Cydzik, *Germany and Central Europe in European Europe*, tamże, October-November-December 1966, s. 29.

na oswojenie państw Europy Środkowej i Wschodniej. Europa Środkowo-Wschodnia powinna później się sfederalizować i podjąć współpracę z EWG²⁷.

Odejście de Gaulle'a z polityki nie oznaczało automatycznie upadku jego pomysłu. Idea „Europy Ojczyzn” funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Propagowali ją nadal federaliści z CEF, jednakże nie traktowali jej jako jedynej. Obok niej, a w zasadzie jako modyfikację planu de Gaulle'a, przedstawiali plany tzw. neutralizacji Europy Środkowej. Wyróżniali tu następujące pomysły: 1. angielski *Disengagement Plan*, wysunięty po 1945 r. jako sposób na wykonanie porozumień jałtańskich, polegający na jednoczesnym wycofaniu wojsk obcych z terenu Europy Środkowej; 2. Plan Rapackiego – „Plan Strefy Bezatomowej”, przedstawiony w latach sześćdziesiątych, polegający na wycofaniu wszelkiej broni atomowej z obszarów Europy Środkowej; 3. Plan Pasa Neutralnego wraz z Niemcami Zachodnimi, przedstawiony przez Andrieja Gromykę w czasie otwarcia konferencji w Helsinkach w 1972 r., polegający na wycofaniu obcych wojsk i rezygnacji z wszelkich umów międzynarodowych z wyjątkiem ONZ, krajów Europy Środkowej i Niemiec Zachodnich; 4. Plan Pasa Neutralnego bez Niemiec Zachodnich. Ten ostatni był pomysłem CEF, przedstawiony został przez A.J. Cydzika i S. Velinsky'ego wszystkim obecnym na konferencji w Helsinkach w 1972 r. Polegać miał na utworzeniu pasa neutralnego, rozciągającego się pomiędzy etnicznymi ziemiami Rosjan i Niemcami Zachodnimi. We wszystkich tych planach federaliści z CEF widzieli możliwość utworzenia Federacji Środkowej Europy. Miała ona być neutralna i podjąć współpracę przede wszystkim z EWG²⁸.

Nie dostrzegano nierealności takich planów. Warunkiem neutralizacji Europy było wycofanie się z niej zarówno ZSRR, jak i Stanów Zjednoczonych. Rosjanie musieliby zgodzić się na rezygnację ze swoich wpływów w Europie, a więc odstąpić od kierunku politycznego realizowanego od stuleci i ograniczyć się do rywalizacji wewnątrzjatyckiej. Także USA musiałyby się zgodzić na wzrost siły europejskiej, która bez ich obecności musiałaby sama wytworzyć zdolność militarną.

Działacze CEFYM i CEF opowiadali się za federalizacją Europy. Z zadowoleniem przyjmowali kolejne propozycje i projekty powstające w Europie Zachodniej, które przybliżały do tego celu. Tak postrzegały utworzenie i rozwój Wspólnot Europejskich – jako początek drogi do zjednoczenia. Zawsze też uważali, że Wspólnoty te nie mogą poprzestać wyłącznie na państwach Europy Zachodniej, ale muszą dążyć do rozszerzenia także na państwa Europy Środkowej i Wschodniej. Mimo takiego myślenia w momencie rozszerzania Wspólnot na

²⁷ Tenże, *Neutralisation of Europe*, tamże, June – July – August 1970, s. 31; tenże, *Europe's Aim – a United Germany?*, tamże, IV Quarter 1971 – I Quarter 1972, s. 24-26.

²⁸ *Appeal of Central European Federalists*, tamże, Winter 1977, s. 2; *CEF's 7th Congress. Main Political Resolution*, tamże, Winter 1978, s. 25; A.J. Cydzik, *Neutral Belt in Central Europe*, tamże, Winter 1978/1979, s. 3; tenże, *Stosunki międzynarodowe PSL i Polski*, tamże, Summer 1979, s. 28-29.

początku lat siedemdziesiątych nie przyjmowano jednak tego z wielkim aplauzem. Problem tkwił w postrzeganiu Wielkiej Brytanii i jej celów politycznych. Obawiano się, że wraz z jej wejściem do Wspólnot wzrośnie w nich tendencja zachowawcza do utrzymania *status quo* w Europie – a więc do utrzymania jej podziału. Pokładano jednak nadzieję, że utrzymane zostanie ściśle porozumienie francusko-niemieckie, które zneutralizuje politykę angielską. W linii Paryż – Bonn upatrywano kontynuację dążenia do zjednoczenia Niemiec, które nierozdzielnie łączono z oswobodzeniem i unifikacją Europy Środkowej i Wschodniej – czyli kontynuacją polityki de Gaulle’a²⁹. Widziano ją w „*Disengagement Plan*”, którego celem było wycofanie obcych wojsk z terenów Niemiec i Europy Środkowej oraz zagwarantowanie niezależności tym krajom³⁰.

Dużym rozczarowaniem dla emigracji politycznej z Europy Środkowej i Wschodniej był cykl obrad Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, odbywających się w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych, zakończony podpisaniem Aktu Końcowego w Helsinkach w 1975 r. Federaliści z CEF widzieli w niej zagrożenie dla wyznawanych przez siebie idei i dla całego procesu integracyjnego w Europie. Konferencję uznawali za przekreślenie planów de Gaulle’a i dążenia państw EWG do zjednoczenia Niemiec i oswobodzenia państw zależnych od ZSRR. Porozumienie z ZSRR utrzymywało istniejące podziały i *de iure* sankcjonowało zmiany terytorialne i polityczne, jakie zaszły w Europie po pokonaniu hitlerowskich Niemiec. Środkowoeuropejscy federaliści, podobnie jak i przedstawiciele innych środowisk emigracyjnych, przeprowadzili wzmożone kampanie informacyjne na temat zagrożeń niesionych przez KBWE i porozumienie Zachodu z Rosją Sowiecką. Przestrzegano, że porozumienie może być początkiem wzmożonej polityki ZSRR, zmierzającej do rozszerzenia swych wpływów w Europie. Mówiono i pisano wręcz o przygotowaniach komunistycznych do wspomagania rewolt komunistycznych w państwach Europy Zachodniej i wysyłania im z pomocą wojsk radzieckich, które miałyby oczekiwać na statkach³¹.

O ile można się zgodzić, że KBWE hamowała dążenie do unifikacji Niemiec, a tym samym do rozszerzenia wspólnot i wolności oraz unifikacji Europy Środkowej, o tyle należy podkreślić, że doszukiwanie się bezpośrednich zagrożeń militarnych ze strony ZSRR było bezpodstawne. Podział Europy utrwalił się w latach pięćdziesiątych, kiedy rozwiązano kwestię austriacką oraz pozwolono komunistom brutalnie stłumić wystąpienia w Berlinie, Polsce i na Węgrzech. Oba antagonistyczne bloki nie wtrącały się do spraw wewnętrznych adwersarza. Potwierdzono to w 1968 r., kiedy tłumiono „praską wiosnę”. KBWE wprowadzała odprężenie, a nie zaognienie stosunków w Europie. Tego jednakże emi-

²⁹ Tenże, *Anglia a Common Market*, tamże, IV Quarter 1971 – I Quarter 1972, s. 15.

³⁰ *Table Ronde Stowarzyszenia dla studiów problemów europejskich*, tamże, IV Quarter 1972, s. 19.

³¹ Tamże, *Apel do Akcji*, tamże, Summer 1973, s. 2; *CEF's Appeal to the Central Europeans in the Western World*, tamże.

gracyjni federaliści nie chcieli wiedzieć i przyjąć do wiadomości, było to bowiem sprzeczne z ich ideami i działaniem. Ponadto dyskwalifikowało ich dotychczasową pracę i ofiarność, jako niepotrzebną i zaprzepaszczoneą.

Przed i w trakcie konferencji w Helsinkach w 1973 r. federaliści z CEF przekazywali politykom europejskim przygotowane na tę okazję „Deklarację Zadań dla Europejskiej Konferencji Bezpieczeństwa w Helsinkach” i „Apel do Rządów i Narodów Świata Zachodniego”³². W Deklaracji wyrazili zdanie, że skoro 28 lat po wojnie dwa państwa niemieckie zostały uznane za suwerenne i uzyskały pełnię członkostwa w ONZ, to nastał czas, aby przywrócić normalne stosunki w Europie Środkowej. Aby więc pokój i bezpieczeństwo w Europie stały się możliwe, należało usunąć wszystkie przyczyny napięć, poprzez spełnienie czterech warunków minimum. Były to: przyjęcie deklaracji o neutralności terytoriów państw Europy Środkowej położonych pomiędzy Niemcami a ZSRR – co miało być warunkiem *sine qua non* przyszłego pokoju w Europie, podpisanie międzynarodowego traktatu, który gwarantowałby brak interwencji w suwerenne prawa państw Europy Środkowej, przeprowadzenie ewakuacji z nowo powstałych państw neutralnych wszystkich obcych wojsk i agentów rządowych, przeprowadzenie w tych państwach wolnych wyborów pod kontrolą ONZ, zrekonstruowanie ustrojów w oparciu o Deklarację Praw Człowieka i granic według podziału sprzed 1939 r. Jako przykład możliwości zastosowania takiego rozwiązania wskazywano neutralizację Austrii³³.

W Apelu do Rządów i Narodów wyrażono natomiast obawy co do zamiarów komunistów. Uważano, że KBWE i porozumienie potrzebne im jest po to, by utrzymać *status quo* w Europie i legalnie kontynuować ujarzmianie narodów Europy Środkowej, podważyć znaczenie EWG i NATO, móc przesunąć część wojsk z Zachodu na Daleki Wschód. Dalej federaliści CEF w zasadzie powtórzyli warunki pokoju dla Europy umieszczone w Deklaracji. Dodano tylko, że powinno się pozwolić państwom Europy Środkowej na utworzenie federacji. Uzasadniano to doświadczeniami historycznymi które dowodzą, że tylko wówczas kiedy państwa te łączyły się ze sobą, były w stanie obronić się przed agresją zewnętrzną. Federacja taka stałaby się nie tylko buforem pomiędzy Wschodem a Zachodem, ale także mostem łączącym³⁴.

³² Streszczenie działań podejmowanych przez CEF przeciwko porozumieniu państw zachodnich z ZSRR przedstawił A.J. Cydzik, *O wolność Krajów Europy Środkowej w Helsinkach*, tamże, Summer 1975, s. 27.

³³ Instytut Polski i Muzeum Sikorskiego w Londynie (IPMS), Kolekcja A.J. Cydzika, sygn. 630/4, *Declaration of CEF's aims for the European Security Conference in Helsinki*. Deklaracja ta znajduje się umieszczona luzem pomiędzy stronami numeru "European Press" Winter 1973/1974.

³⁴ Tamże, *Appeal to the Governments and Nations of Western World*. Apel umieszczony luzem pomiędzy stronami numeru "European Press" Winter 1973/1974.

W 1973 r. CEF przystąpił do wznowionej Unii Paneuropejskiej. Stawiała ona sobie za cel kontynuację dzieła hrabiego Richarda Coudenhove-Kalergiego³⁵, aż do urzeczywistnienia jedności europejskiej, którą chciano osiągnąć po-

³⁵ Richard Coudenhove-Kalergi na początku lat dwudziestych przedstawił jedną z najbardziej rozbudowanych i pełnych koncepcji integracji europejskiej. W pracy *Pan-Europa* w 1923 r. proponował zintegrowanie Europy od Atlantyku aż do granic ZSRR, wykluczając Związek Radziecki oraz Wielką Brytanię. Pierwsze z racji odmiennej ideologii (komunizmu), niedemokratycznego ustroju oraz podważania ładu wersalskiego, drugie – ponieważ było imperium kolonialnym, którego zamorskie (pozaeuropejskie) interesy mogły zagrażać spójności działań i interesów Europy. Powody gospodarcze i polityczne potrzeby integracji Europy dostrzegał w jej słabnącej roli, z jednej strony w coraz większym uzależnieniu się gospodarczym od Stanów Zjednoczonych Ameryki, a z drugiej – w utracie wpływów politycznych na świecie na rzecz USA oraz zagrożeniu rozprzestrzeniania się komunizmu w ZSRR. Paneuropa miała być zdolna do neutralizacji wpływów Panameryki (USA), Związku Radzieckiego, Wielkiej Brytanii oraz dalekowschodniej Azji. Podstawą integracji miała być współpraca Francji i Niemiec jako głównych członków zjednoczonej Europy. Ponadto Kalergi zmierzał do ukształtowania tzw. społeczności ogólnoeuropejskiej, zbudowanej na wspólnej kulturze, świadomości i ideach humanistycznych. Paneuropa miała być federacją w ramach Ligi Narodów, w której poszczególne narody posiadałyby szeroką autonomię wewnętrzną. Wzorem była tu Szwajcaria. Paneuropa miała stanowić jedną całość gospodarczą i polityczną, złączoną unią celną, konstytucją, systemem rozjemczym. Zarządzana miała być przez dwuizbowy parlament, składający się z Izby Narodów i Izby Państw. W pierwszej zasiadać mieli przedstawiciele narodów wybierani w wyborach, w drugiej zaś posłowie wyznaczeni przez państwa członkowskie.

Kalergi zdawał sobie sprawę, że proponowany przez niego związek nie mógł powstać *ad hoc*. Realizacji idei wyznaczył etapy. Pierwszym miała być konferencja paneuropejska, drugim – obligatoryjne zawarcie umów pomiędzy państwami członkowskimi o gwarancjach granic i poddaniu sporów pod rozstrzygnięcie przez wspólny sąd rozjemczy, trzecim – utworzenie unii celnej i jednego obszaru gospodarczego, czwartym zaś utworzenie Stanów Zjednoczonych Europy. Po ogłoszeniu swej wizji, Kalergi przystąpił do jej propagowania. Wydawał czasopismo „Paneuropa”, zorganizował ruch paneuropejski, doprowadził też do odbycia Kongresu Paneuropejskiego w Wiedniu w 1926 r., na którym powołano Unię Paneuropejską. W ruchu czynnie uczestniczyło lub sympatyzowało z nim wielu wybitnych polityków ówczesnej Europy, m.in.: Konrad Adenauer, Eduard Benes – minister spraw zagranicznych Czechosłowacji, Eduard Daladier, Winston Churchill, Tomas Masaryk, Gustav Stresemann. Zob.: K. Łastawski, *Od idei do integracji europejskiej...*, s. 63-66; R. Coudenhove-Kalergi, *Naród europejski*, Toruń 1998; A. Marszałek, *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej*, Łódź 1996, s. 70-90; K. Fiedor, *Niemieckie plany integracji na tle zachodnioeuropejskich doktryn zjednoczeniowych 1918-1945*, Wrocław 1991, s. 92-137.

przez konfederację państw, a w dalszym etapie związek w postaci federacji³⁶. W numerze „European Press” z przełomu 1978 i 1979 r. CEF zamieścił krótki artykuł prezydenta Paneurody Otto von Habsburga. Deklaratywnie wyłożył on w nim *credo* i cele Paneurody: po pierwsze, Unia Paneuropejska wierzy w wielkość Europy, niepodzielonej, bez granic. Wszyscy jej mieszkańcy są Europejczykami. Powstająca w Europie Zachodniej Unia nie może być ostatecznym efektem jednoczenia. Jej celem i zadaniem musi być przeprowadzenie „dekolonizacji” Europy Środkowej, tak by zamieszkałe tam narody mogły przystąpić do Unii. Po drugie, Unia Paneuropejska domaga się Europy jako kontynentu wolności. W tym względzie niedopuszczalne są żadne kompromisy. Po trzecie, nie można zapominać, że Europa jest kontynentem chrześcijańskim, a jej kultura oparta na wartościach Chrystusowych. Po czwarte, potrzebny jest Europie system polityczny dostosowany do aktualnych potrzeb, rząd, który podejmie zdecydowaną akcję do osiągnięcia powyższych celów, który nie ugnie się przed ZSRR, oraz będzie miał poparcie wszystkich Europejczyków³⁷.

Nie jest dziwne, że CEF z ochotą przystępował do Unii Paneuropejskiej. Uznawał ją za jeszcze jedną organizację, dążącą do unifikacji Europy, a w tym do oswobodzenia Europy Środkowej spod zależności od komunistów.

W 1976 r. CEF obchodził 25. rocznicę Deklaracji Filadelfijskiej, uznawanej przez emigracyjnych federalistów za jeden z podstawowych dokumentów – wytycznych do działalności na emigracji. Działacze CEF uważali ją za nadal aktualną, w szczególności jej zapis o podjęciu działań w celu tworzenia federacji w Europie Środkowej. Skłaniać do tego miały doświadczenia historyczne oraz warunki współczesne – popadnięcie samodzielnych państw w zależność od ZSRR. Wskazywano, że federacja daje możliwość z jednej strony na usunięcie sprzeczności istniejących pomiędzy państwami regionu, a z drugiej – na uzyskanie siły, aby obronić niepodległość regionu. Zwracano jednak uwagę, że budowę federacji należy oprzeć na zasadzie równości. Wyznawano też pogląd, za gen. de Gaulle’em, że niepodległość państw Europy Środkowej i ich związek z Wspólnotą Europejską „jest naturalnym i nieodwracalnym procesem”³⁸.

Szerzej o potrzebie i konieczności federacji pisał w tym czasie prof. Stefan Velinsky, Czech, członek Komitetu Wykonawczego CEF. Uważał, że idea ta jest najlepsza dla Europy Środkowej. Udowadniając swoje stanowisko, używał argumentacji w kilku płaszczyznach. Po pierwsze – historycznej, typowej dla działaczy emigracyjnych, propagujących tradycje tej idei w regionie przez wiele stuleci. Przywoływał przykłady federacji polsko-litewskiej i monarchii austro-

³⁶ *Declaration of the Paneuropean Union*, „European Press”, Winter 1974/1975, s. 21; *Congress of Paneurope*, tamże, Summer 1976, s. 29.

³⁷ *One Europe*, by Archduke Otto von Habsburg President of Paneuropa, tamże, Winter 1978/1979, s. 7.

³⁸ A.J. Cydzik, *25 Rocznica Deklaracji Filadelfijskiej oraz Protest CEF do Narodów Zjednoczonych*, tamże, Summer 1976, s. 13.

węgierskiej. Model tej ostatniej uważał za odpowiadający potrzebom krajów regionu, z zastrzeżeniem, że musiałby on uwzględniać aktualne potrzeby narodów. Po drugie – ekonomiczno-socjalnej. Powoływał się na myśl pierwszych wielkich ideologów socjalistycznych: Roberta Owena, Claude’a Henri de Saint-Simona, Pierre’a a Josepha Proudhona, Charles’a Fouriera, którzy propagowali budowanie świata opartego na zasadach federacyjnych, zarówno w polityce, jak i gospodarce. Po trzecie – wskazywał, że federacja zabezpieczy region przed konfliktami wewnętrznymi, a jednocześnie zniesie też bariery pomiędzy narodami. Dostrzegał tu problem w postaci wielu państw regionu, posiadających wiele rozbieżnych interesów. Uważał, że warto jest dążyć do federacji, ponieważ pozwoli ona na rozwiązanie wszelkich konfliktów w sposób pokojowy, promując współpracę, a nie konkurencję. Tę ostatnią, jako sposób uprawiania polityki przez państwa, uważał za błędną, bowiem prowadzącą do uzależniania jednych państw od innych, bądź do eliminacji państw słabszych przez silniejsze³⁹.

W innych artykułach prof. Velinsky apelował o wypracowanie idei i celów dla unifikacji europejskiej. Przywoływał początkowe zdania z raportu Tindemansa: „Europejski pomysł stracił wiele ze swej siły i początkowego impetu”. Sądził, że stało się tak, ponieważ procesy integracyjne zamknęły się tylko w obrębie Wspólnego Rynku. Zabrakło polityki edukacyjnej – wyjaśniającej i motywującej do integracji. Konstatował, że w propagowaniu Unii Europejskiej kładzie się duży nacisk na rozwiązania techniczne i administracyjne, ale niedostateczny na wskazywanie potrzeby, zadań i celu osiągnięcia wyższego poziomu rozwoju ludzkości. Dwoma bardzo ważnymi sposobami na realizację celu miały być współpraca i panowanie nad sobą. Prof. Velinsky uważał, że zbyt duża konkurencja wyzwala w ludziach zwierzęce instynkty i prowadzi do podziałów. Natomiast współpraca łączy w osiąganiu celów, których poszukują. Zaznaczał, że niezbędna w tym jest tolerancja, bez której niemożliwe będzie zbudowanie zgodnego, współpracującego ze sobą społeczeństwa. Podkreślał, że celem i ideą Unii Europejskiej winno być dążenie do zapewnienia ludziom stanu, w którym będą oni panami własnego losu i będą czuć się bezpiecznie. Ważne miejsce zajmowała tu tolerancja, utożsamiana z demokracją. Była ona istotna z uwagi na specyfikę „europejskiego społeczeństwa” złożonego z bardzo wielu narodowości i kultur. Unifikacja polityczna nie powinna oznaczać ujednolicania kultury. Powinno się zachować wielokulturowość i wielonarodowość Europy, a do tego właśnie niezbędna była tolerancja. Velinsky przeciwstawiał się pogładowi, iż Federacja Europejska może być tylko powtórzeniem i imitacją Stanów Zjednoczonych Ameryki. Nie zgadzał się z tym, ponieważ uważał, że społeczeństwo amerykańskie jest w gruncie rzeczy jednonarodowe, natomiast Europa składa się z wielu narodów i tak powinno pozostać. Misja Europy rozumiana była przez

³⁹ S. Velinsky, *Why Just a Federation*, tamże, Summer 1976, s. 8.

Velinsky'ego jako część misji świata, wiodącej do uzyskania lepszych warunków współistnienia ludzi⁴⁰.

Wspomniany wyżej raport Tindemansa nie pojawił się przypadkowo. Federaliści z CEF dużą wagę przykładali do powstania i rozwoju Wspólnot Europejskich. Z jednej strony, widzieli w nich początek unifikacji Europy, z drugiej jednak zagrożenie, że jednoczenie kontynentu może dotyczyć tylko Europy Zachodniej. Monitowali proces rozwojowy Wspólnot, działalność instytucji europejskich (Rada Europy, Zgromadzenie Doradcze, Parlament Europejski) i apelowali o podejmowanie działań, zmierzających do przyłączenia doń państw Europy Wschodniej. Jednym z takich epizodów był raport Leo Tindemansa⁴¹, który na zlecenie Rady Europejskiej⁴² sporządził opinię na temat oceny możliwości dalszego rozwoju Wspólnot Europejskich⁴³.

⁴⁰ Tenże, *World Mission of European Community*, tamże, Winter 1977, s. 7; tenże, *European Character in Formation*, tamże, Summer 1977, s. 13; tenże, *European Culture at 30th Table Ronde*, tamże, Summer 1977, s. 22; tenże, *European Unification on Egoism?*, tamże, Summer 1978, s. 27.

⁴¹ Leonard Clemence (Leo) Tindemans (ur. 16 IV 1922), belgijski polityk chadecki; w l. 1961-1979 i 1981-1989 deputowany do Izby Reprezentantów; 1979-1981 i 1989-1999 deputowany do Parlamentu Europejskiego; 1968-1973 minister różnych resortów w rządach Gastona Eyskensa i Edmonda Leburtona; następnie – od 1973 wicepremier i minister do spraw budżetu w rządzie Edmonda Leburtona; 25.04.1974 – 20.10.1978 r. premier (trzy gabinety), 1981-1989 minister spraw zagranicznych w czterech kolejnych gabinetach Wilfrieda Martensa. http://www.europarl.europa.eu/meps/en/956/EPP_Mep.html

⁴² Rada Europejska formalnie powstała w 1974 r., kiedy zinstytucjonalizowano odbywane od 1961 r. regularne zebrania przywódców państw Wspólnot Europejskich; wyznaczała kierunki działania Wspólnot, mimo że prawnie do Wspólnot została wprowadzona dopiero w 1987 r. na mocy Jednolitego Aktu Europejskiego; jest najwyższą instytucją w Unii Europejskiej.

⁴³ Raport Tindemansa – w 1974 r. Leo Tindemans otrzymał od konferencji szefów państw i rządów zlecenie opracowania raportu na temat założeń przyszłej Unii Europejskiej, który przedstawił w grudniu 1975 r. Wykazywał w nim dotychczasowe zaniedbania w zakresie wypracowania sprawnych reguł integracji i braku jej dalszych perspektyw. Zalecał rozwijanie integracji gospodarczej oraz tworzenie skuteczniejszego centrum decyzyjnego, m.in. jednolite działanie szefów państw i rządów na zewnątrz w sprawach gospodarczych, polityki zagranicznej i obrony, wprowadzanie wspólnej polityki przemysłowej, rolnej, walutowej, energetycznej i badawczej, rozwijanie wspólnej polityki socjalnej, polepszanie ochrony praw obywatelskich, zwiększanie kompetencji organów wspólnotowych. W propozycjach instytucjonalnych Tindemans rekomendował zwiększenie roli Parlamentu Europejskiego – składającego się z dwóch izb: Izby Ludów (wybieranej w głosowaniu powszechnym) oraz Izby Państw (reprezentującej rządy państw członkowskich). Na czele Unii miała stać Rada Europejska, w której decyzje winny zapadać systemem większościowym. Tindemans proponował także powołanie Przewodniczącego Komisji

W periodyku CEF zamieszczono analizę raportu dokonaną przez Heinricha Schneidera, profesora Uniwersytetu w Wiedniu. Jej autor skonstatował, że Tindemans, proponując rozwój Wspólnot w kierunku Unii Europejskiej, miał do wyboru dwie drogi: szokowych lub powolnych, ewolucyjnych zmian politycznych. Ostatecznie nie wybrał żadnej z nich, a zaproponował rozwiązania wyśrodkowane pomiędzy nimi. Prof. Schneider ocenił je jako niewystarczające. Propozycje zmian instytucjonalnych nie powodowały wzmocnienia Wspólnoty i nie gwarantowały dynamiki procesu rozwojowego. Zarzucono mu też, że skoncentrował się na procedurach, a za mało na konkretnych obszarach politycznych. W związku z tym propozycje nie były na tyle wystarczające, by na ich podstawie dokonać przekształcenia Wspólnot w jedną polityczną⁴⁴.

Z taką oceną prof. Schneidera, podzielaną zapewne przez CEF, można się zgodzić, jednakże należy zaznaczyć, że zadaniem Tindemansa nie było napisanie konstytucji dla Unii Europejskiej, a tylko wskazanie możliwości zastosowania zmian, które naprowadzałyby dotychczasowy proces rozwoju Wspólnot na kierunek zacieśniania politycznego.

W kolejnych latach CEF, zgodnie ze swoją ideą, podkreślał konieczność ustanowienia Federacji Środkowej Europy, jako pasa rozgraniczającego Niemcy od ZSRR. Przypominano także o aktualności Deklaracji Filadelfijskiej z 1951 r.⁴⁵ Na VII Kongresie CEF we wrześniu 1977 r. nadal ostrzegano, że Europa nie może istnieć jako podzielona, bo nie może prawidłowo funkcjonować bez wolnej Europy Środkowej. Nie może też być bezpieczna bez Federacji Europy Środkowej i tylko z nią Europejczycy mogą sami sobie utworzyć system bezpieczeństwa⁴⁶.

W tym czasie, propagując ideę federacji środkowoeuropejskiej, posiłkowano się m.in. pracami prof. Halforda Johna MacKindera, wykazując w ten spo-

Europejskiej przez RE i zatwierdzanego przez PE. Wysunął kontrowersyjną koncepcję Europy dwóch prędkości w kwestiach rozwoju gospodarczego, co uzasadniał dużymi różnicami w rozwoju gospodarczym członków Wspólnoty i ograniczeniem w ten sposób dynamiki integracji. Jako zdeklarowany federalista, w swym raporcie starał się połączyć rozwiązania federacyjne i konfederacyjne, co spowodowane było delikatnością materii – oddawaniem decyzyjności przez rządy państw członkowskich na rzecz organów wspólnotowych. Zob. *Raport w sprawie Unii Europejskiej tzw. Raport Tindemansa*, [w:] *Integracja europejska w dokumentach*, wybór i oprac. S. Parzymies, Warszawa 2008, s. 280-295; K. Łastawski, *Od idei do integracji...*, s. 225-228; K. Popowicz, *Historia integracji europejskiej*, Warszawa 2006, s. 123-127.

⁴⁴ *European Integration, Heinrich Schneider, prof. University in Vienna, "European Press" Summer 1976*, s. 11.

⁴⁵ *APPEAL of Central European Federation*, tamże, Winter 1977, s. 2; *CEF's 7th CONGRESS, Main Political Resolution*, tamże, Winter 1978, s. 25; *Deklaracja Drogi do Wolności Narodów Środkowej Europy*, tamże, Summer 1978, s. 13; „

⁴⁶ *CEF's 7th CONGRESS, General Resolution*, tamże, Winter 1978, s. 26.

sób, za pomocą brytyjskich badań politologicznych, że federacja w Europie Środkowej jest niezbędna. Federacja taka jest kluczem do pokoju na świecie, bowiem rozdziela dwa bardzo agresywnie nastawione narody – niemiecki i rosyjski. Przewagę nad Europą osiąga ten, pisano, kto zajmuje region środkowoeuropejski. Aby zapanował pokój i demokracja zawładnęła globem, należy doprowadzić do powstania niezależnej i demokratycznej federacji. Ona wespół ze zintegrowaną Europą Zachodnią zdołałaby ustabilizować Europę, a przez nią świat⁴⁷.

Środkowoeuropejscy federaliści zrzeszeni w CEFYM/CEF propagowali przez cały okres swego istnienia plan federalizacji Europy. Pod wpływem zastój w pracach integracyjnych w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych przyjęli model integracji „Europy Ojczyzn” przedstawiony przez de Gaulle’a, a opierający się na skonfederowaniu suwerennych państw. Konfederację uznali wówczas za pożądaną i naturalny etap w drodze ku federacji. Uważali ponadto, że wewnątrz konfederacji europejskiej mogą istnieć ściślejsze powiązania – jak np. federacje, np. środkowoeuropejska. Program swój federaliści przedstawiali na przekór wydarzeniom dziejowym i polityce realizowanej przez dwa supermocarstwa oraz ich sojuszników. Nie ulegali w swych staraniach, bowiem uważali, iż byli to winni swym narodom i ojczyznom. Wyznawali zasadę, że „zwycięstwo odnoszą tylko ci, którzy zdobędą się na zorganizowany wysiłek, dobrze przemyślany plan i upór w jego wykonaniu” oraz że nie mogą poprzestać na własnym życiu, na zapewnieniu sobie dobrobytu, bo muszą myśleć o swych potomnych⁴⁸.

Bibliografia

- Coudenhove-Kalergi R., *Naród europejski*, Toruń 1998.
- Cydzik A.J., *25 Rocznica Deklaracji Filadelfijskiej oraz Protest CEF do Narodów Zjednoczonych*, „European Press”, May-June-July-August 1968.
- Cydzik A.J., *25 Rocznica Deklaracji Filadelfijskiej oraz Protest CEF do Narodów Zjednoczonych*, „European Press”, Summer 1976
- Cydzik A.J., *Germany and Central Europe in European Europe*, „European Press”, October-November-December 1966.
- Cydzik A.J., *Germany and Central Europe in European Europe*, tamże, October-November-December 1966
- Cydzik A.J., *Kryzys francuski*, „European Press”, May-June-July-August 1969.
- Cydzik A.J., *Środki naszego działania*, „European Press”, I and II Quarter 1971.
- Cydzik A.J., *Trzy ośrodki federalistów polskich*, „European Press”, May- June- July-August 1968.
- Dawson V., *Reunification of Germany in European Europe*, tamże, October- November-December 1966.

⁴⁷ K. J. Rzepa, *Europa Środkowa bramą do świata*, tamże, Winter 1978/1979, s. 25.

⁴⁸ A.J. Cydzik, *Środki naszego działania*, tamże, I and II Quarter 1971, s. 15.